

2. Козаренко В. А. Учебник мнемотехники, 2002// <http://mnemotexnika.narod.ru/uchebnik.htm>
3. Суперпам'ять. Секрети запам'ятовування неправильних дієслів англійської мови// за ред. Васильєва Є.Є., Васильєв В.Ю. – 2006. - 224с.: http://vipua.at.ua/news/superpamjat_sekreti_zapam_jatovuvannja_nepravilnikh_diesliv_anglijskoji_movi/
4. Загальна психологія. Навч. посібник / О.Скрипченко, Т.Зелінська, Н.Співак, І.Булах, В.Василенко, О.Гоголь – К.; «А.П.Н.», 2002 – 464 с.
5. Алина Милюшина Чи буває пам'ять безмежною? //www.kampus.com.ua/index

Базаджієва Д.М.

Характеристика підходів до вивчення проблеми розвитку художніх здібностей у шкільному віці

Проблема вивчення природи та розвитку здібностей є досить актуальною [3]. Теорія здібностей представлена в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних психологів (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Н.С. Лейтес, Г.С. Костюк, В.А. Крутецький, В.А. Моляко, Б.М. Теплов, С.Л. Рубінштейн, В.Д. Шадриков, Дж. Гілфорд, К. Роджерс, С. Торренс та інші). Вони визначали здібності як психічні властивості індивіда, що регулюють досягнення людини у діяльності, реалізують окремі психічні функції та мають індивідуальну міру прояву і виявляються в успішності та якісній своєрідності засвоєння і реалізації досвіду [1], [6], [7].

Проблема здібностей у вітчизняній психології досліджується з різних наукових позицій в основному в рамках діяльнісного підходу. Одна з позицій пов'язана з визначенням здібностей як психічних якостей, які дозволяють засвоювати досягнення культури (Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, В.Т. Кудрявцев, О.М. Леонтьєв) [7].

Ще один підхід до вивчення проблеми здібностей акцентує увагу на індивідуально-психологічних особливостях особистості (М.С. Лейтес, Б.М. Теплов та інші). Так, Б.М. Теплов називає три характерні риси здібностей: 1) те, що відрізняє одну людину від іншої; 2) те, що має відношення до успішності виконання дій; 3) легкість і швидкість оволодіння знаннями та навичками. Автор вирішує принципові питання проблеми здібностей до конкретних видів діяльності насамперед виявлення якісної своєрідності здібностей та їх прояву до одного і того ж виду діяльності [4], [5].

Представники іншого підходу вбачають у здібностях прояв потенційних можливостей особистості, як системи узагальнених дій, що є результатом розвитку психічних процесів (Г. Костюк, Б. Ломов, Б. Теплов, С. Рубінштейн) [7].

Мета нашої статті – визначення художніх здібностей, обґрунтування та пошук шляхів розвитку художніх здібностей дитини в процесі навчання в загальноосвітній школі, на основі теоретичного аналізу спеціальної літератури.

У сучасній теорії здібностей суперечними лишаються питання про структуру здібностей, співвідношення між задатками і здібностями. Більш поширеною є думка, про задатки як органічну успадковану передумову розвитку здібностей. Щоб задатки перетворилися на здібності, окрім природженої схильності, потрібно, щоб людина включилася до діяльності, виявила зацікавленість, бажання займатися нею, певні вміння та навички [3]. Адже часто буває і так, що маючи неабияку схильність до певного виду діяльності, людина не використовує цей природний дар, не розвиває свої здібності.

Істотним моментом у проблемі розвитку художніх здібностей є питання про взаємозв'язок між здібностями і досвідом. З одного боку, розвиток здібностей неможливий поза процесом оволодіння відповідними знаннями, вміннями та навичками. З іншого боку, процес формування знань і навичок залежить від індивідуальних особливостей людини, здібності дозволяють швидше, легше й глибше оволодіти відповідним знаннями, вміннями та навичками. Дехто з науковців, спираючись на положення про взаємозв'язок здібностей, умінь, водночас не вважає за необхідне їх диференціювати

(О.М. Ковальов, В.А. Крутецький). Більш доречним, на наш погляд, є визначення здібностей як особистісних категорій, а вмінь — діяльнісних. Проте і в тому, і в іншому випадку підлягає аналізу діяльність, особливості її виконання людиною, але під різним кутом зору (С. Гончаренко, Б.М. Теплов) [6], [7].

Художні здібності в творчій діяльності вчені аналізують як психологічні особливості дитини, які сприяють оволодінню цією діяльністю. Важливо визначитися, які вміння потрібно сформувати в учнів, щоб вони відчували свободу своїх дій у художній творчості, мали можливість проявити творчість, успішно здійснювати цю діяльність [5].

Справедливим, на нашу думку, є висновок учених про необхідність узгодження проблеми художніх здібностей з проблемою загального розвитку дитини. Оскільки художні здібності не можуть бути задані тільки зовні, вони обов'язково повинні бути обумовленими внутрішнім біологічним розвитком індивіда, як передумовою для їх органічного росту. Однак здібності не даються у готовому вигляді, до і за межами всілякого розвитку (С. Рубінштейн) [4].

Б. Теплов, слідом за С. Рубінштейном стверджує, що здібності завжди є результатом розвитку, адже здібність не може виникнути поза відповідною конкретною діяльністю [2]. Здібності не тільки виявляються й існують у певній діяльності, вони в діяльності народжуються і розвиваються, так, наприклад, творчі мовленнєві здібності можуть розвиватися тільки в літературній діяльності, а художні здібності – у образотворчій діяльності.

Різноманітність визначення здібностей зумовила появу різноваріантних типологій, які відрізняються критеріями, що лежать в їх основі. Так, за критерієм виду психічних функціональних систем здібності поділяють на сенсомоторні, перцептивні, атенціональні, мнемічні, імажитивні, розумові, комунікативні; за критерієм основного виду діяльності — наукові (математичні, лінгвістичні і таке інше), творчі (музичні, літературні, художні). Крім того,

вчені виокремлюють поняття "загальні" і "спеціальні" здібності, водночас підкреслюючи їх взаємопов'язаність: розвиток спеціальних здібностей можливий лише за умови наявності в людини загальних здібностей. С. Рубінштейн стверджує, що загальні — це здібності до навчання і праці, а спеціальні — це лише різні прояви, різні сторони загальної здібності до засвоєння досягнень людської культури та її подальшого руху [7], [6], [2].

У сучасній вітчизняній та світовій психології проблема творчих здібностей розвивається в декількох напрямках. Це має відношення і до художніх здібностей.

Вчені одного напрямку співвідносять творчі здібності з максимальним рівнем розвитку розумових здібностей. (Г. Айзенк, Л. Венгер, М. Веракса, М. Лейтес, М. Поддьяков, Д. Векслер, Р. Стернберг) [6], [7].

Ще одна група вчених розглядають творчі здібності як інтегральну якість особистості, що об'єднує когнітивну і особистісну сфери і виявляється при дозріванні багатьох психічних структур особистості (Д. Богоявленська, Г. Костюк, А. Маслоу, В. Шадриков, В. Ямщицький) [6]. Деякі учені наполягають саме на розвитку творчої особистості, не обмежуючись творчими здібностями. В основі творчості, на думку В. Д. Шадрикова, лежить особлива категорія здібностей — духовні здібності, в яких він убачає "цілісну сутність", "інтегральний прояв інтелекту і духовності людини" [7]. У цій сутності інтелект має інструментальний характер. Автор виводить, що в духовних здібностях проявляється особистість, "сутність індивідуальності людини" [7].

Отже, визначення критеріїв оцінки творчих, в тому числі художніх здібностей залишається відкритою проблемою, яка частково розв'язується в межах досліджень, присвячених окремим питанням проблеми дитячої творчості.

Проблема розвитку творчих і художніх здібностей учнів вивчається в межах творчої діяльності, пов'язаної зі сприйманням художніх творів, їх творчим виконанням і відтворенням здобутих вражень та уявлень у власній творчості.

Експериментальне підтвердження цих висновків знаходимо в дослідженнях Г. Кудіної, О. Мелік-Пашаєва, З. Новлянської, Є. Макарової [5]. Для розуміння умов розвитку творчих художніх здібностей, важливе значення мають сензитивні періоди їх становлення, тобто врахування сенситивності [5], [6]. Вивчення проблеми, що розглядається нами, привело нас до такого уявлення, що важливими компонентами структури здібностей до художньої діяльності школярів яка розвивається, є такі:

1) художньо-естетичне сприймання, що передбачає емоційну чутливість художнього витвору та відчуття засобів художньої виразності;

2) чуття художності, що характеризується адекватним сприйманням, засвоєнням, виробництвом і відтворенням художніх засобів;

3) художня координація, яка представляє здібність усвідомлено відбирати необхідний художній матеріал відповідно до задуму і жанру самостійного творчого проекту;

4) творча уява, що проявляється у створенні дітьми художніх образів на основі комбінування уявлень.

Характеризуючи розвиток художніх здібностей, учені підкреслюють пріоритетність естетичної вразливості над формуванням "техніки" мистецької діяльності. Так, Д.І. Писарев зазначає, що вміння передавати художню образність складає технічну сторону мистецтва і здобувається відповідними вправами. Здібність сприймати або вразливість складає належність людського характеру художника. Ця здібність виходить із будови нервів, народжується разом із людиною і, звичайно, розвивається чи притупляється обставинами життя [6].

Педагог має розвивати не технічну сторону учнівської художньої творчості, а формувати в учнів художньо-естетичне сприйняття прекрасного і дивного в навколишньому, допомагати відчутти красу світу. Такої самої позиції дотримуються Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, О. Дронова, Т. Комарова. Так, Т. Комарова переконливо доводить існування закономірності: якщо не поспішати з показом учням способів дії (техніки), проте піклуватися про набуття ними сенсорного досвіду, розвиток сприймання, тоді дитина раніше починає виявляти самостійність у творчій діяльності [6], [2].

Натомість Б. Теплов, підкреслюючи величезну роль сприймання, наполягає на цінності раннього включення учнів саме у творчу діяльність, оскільки це сприяє їхньому загальному художньому розвитку, бо творчість відповідає природним потребам та можливостям дитини [2].

Таким чином, художні здібності – це рівень прояву психологічних особливостей, що забезпечує успіх у складанні художніх творів, у змістовному образному вираженні своїх думок та вражень. Починати розвивати дані здібності потрібно вже з дошкільного віку, і продовжувати таку діяльність у шкільному віці, бо саме в цей період відбувається розвиток всіх психічних процесів (сприймання, мовлення, мислення, творчої уяви). Прагнучи розвинути художні здібності дитини, необхідно дбати про формування усього комплексу компонентів, без яких неможлива творчість. Безперечною користь для розвитку художніх здібностей може принести використання спеціальних творчих завдань. Для успішного вирішення цієї проблеми необхідно шукати принципово нові методи навчання.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Память и ее развитие в детском возрасте // Лекции по психологии. – М., Психология, 1999.
2. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. — К.: Пед. думка. 1998.
3. Кабши І. Ю. Розвиток художніх здібностей молодшого шкільного віку. // Радянська школа. – 1981 - №3.
4. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников. / М.: Просвещение. 1976.
5. Комарова Т.С. Дошкольный возраст: проблемы развития художественно-творческих способностей//Дошкольное воспитание. 1998. - № 10.
6. Портал «Psychology.ru»: <http://www.psychology.ru>
7. Розумові здібності дитини // Психологічний інструментарій. – К.: 2004.